

OM DETTE HEFTET

Utdanning som virksomhet og skolen som institusjon er noe alle borgere kommer i nærkontakt med og befinner seg innenfor for kortere eller lengre tid. Større vekt på livslang læring, omstilling og krav om stadig ny kompetanse forsterker dette trekket ved vår samfunnsutvikling. Når det fra slutten av 1980-tallet og frem til i dag nærmest har vært en sammenhengende periode av utdanningsreformer på alle nivåer i utdanningssystemet, angår det egentlig hele befolkningen. Et hovedtrekk med reformene har vært restrukturering som virkemiddel for høyning av utdanningskvalitet og en mer effektiv ressursbruk. Omlegging av styringssystemer med vekt på klare mål og kontroll av resultat har satt utdanningssystemene og de som har sitt virke der under større press. Tanken har vært at skolen som en mindre skjermet, mer konkurranseutsatt sektor vil bidra til en utvikling som er nødvendig i en ny kunnskapsøkonomi i et globalisert samfunn. Utdanningsreformene kan dermed forstås som del av en langsiktig «modernisering» av offentlig sektor. Dette er en internasjonal reformbølge med en liberal og konservativ forankring.

Et hovedtrekk ved denne moderniseringen er en markedsorientering med sterk tro på markedets styringspotensial. Innenfor denne utdanningspolitiske tenkningen forstås elever og foreldre som brukere eller riktigere forbrukere og lærere som produsenter. Utdanningsinstitusjonene må følgelig være fleksible, konkurranseorienterte og markedsstilpassede.

Dette er i hovedsak bakgrunnen for dette temaheftet av Vardøger som omhandler sider ved norsk utdanningspolitikk. Men vi har laget dette heftet også fordi utdanningspolitisk forskning er et forsømt fagområde. På mange måter har utdanningspolitisk forskning i Norge falt mellom flere stoler. Fag som statsvitenskap, økonomi og sosiologi har med få unntak vært lite opptatt av utdanningspolitikk som forskningsfelt. Det gjelder også pedagogikk som fagområde. Innenfor faget har det vært vanskelig å få aksept for at pedagogikk også må omfatte en kontekstuell samfunnsanalyse av utdanning og skole som innbefatter makt- og interessekamp som politikkenes kjerne. Skolehistorisk forskning har i hovedsak nøydt seg med å studere de formelt etablerte nasjonale utdanningssystemer og aktører.

Heftet starter med oversiktsartikkel av nestor innenfor utdanningshistorisk forskning, Alfred Oftedal Telhaug, der han trekker opp hovedlinjer i norsk utdanningspolitikk de siste hundre årene. Hans konklusjon er at norsk utdanningshistorie et stykke på vei kan forstås som en utvikling fra nasjonsbygging til markedsorientering. Særlig etter andre verdenskrig har et hovedmotiv for norsk utdanningspolitikk i økende grad vært å styrke den nasjonale konkurranseevnen i globale markeder.

En instrumentell utdanningsforståelse knyttet til økonomisk framgang er også et internasjonalt fenomen. I artikkelen «Utdanningspolitikken 'skjulte' aktører nasjonalt og internasjonalt» trekker Gustav E. Karlsen inn det han omtaler som de «skjulte» aktører. Et sentralt poeng i hans analyse er at «nyinstitusjonaliseringen» med globale aktører som eksempelvis Verdensbanken, OECD og WTO, legger viktige premisser og føringer for nasjonal utdanningspolitikk. Det innebærer at utdanningspolitikken koloniseres og underordnes særlig økonomi som politikkområde. En slik mer skjult makt-overføring til institusjoner som ikke er underlagt normal demokratisk styring og kontroll og heller ikke oppfattes som politiske institusjoner, bidrar dermed til en avpolitisering av utdanningspolitikken.

Etter en slik innramming historisk og globalt går Sylvi Stenersen Hovdenak i sin artikkel tett inn på vår nære fortid ved å rette søkelyset på norsk utdanningspolitikk på 1990-tallet. Sentralt for henne er å påvise hvilke pedagogiske diskurser og rasjonaliteter som har dominert i perioden. Det som Hovdenak beskriver som den norske varianten av Nye Høyre-ideologien, preges ifølge henne av sterk styring av skolens kunnskapsinnhold. Dermed er grepet om kunnskapspolitikken strammet ved sterk statlig styring som gir mindre pedagogisk handlingsrom. I bunnen ligger ønsket om et mer markeds-tilpasset styringssystem for å styrke økonomisk vekst og bidra til teknologisk utvikling. I praksis innebærer dette større grad av uniformering og ensretting i markedstilpasningens tjeneste.

Hvordan dette kommer til uttrykk i skoleverket drøfter Theo Koritzinsky i sin artikkel. Han analyserer trekk ved 1990-tallets utdanningsreformer med særlig vekt på grunnskolen. Artikkelen er særlig interessant fordi Koritzinsky som leder av Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen først på 1990-tallet var en helt sentral utdanningspolitisk aktør, samtidig som han siden har gjort grundige innholdsanalyser av offentlige dokumenter også fra denne perioden. Koritzinsky har ut fra sitt doble perspektiv problemer med å trekke entydige konklusjoner om at spesielle aktører, ideologier og interesser var dominerende, men også han ser ønsket om å styrke den nasjonale økonomiske konkurransevne, kombinert med en styrket nasjonal identitet, som et viktig motiv.

De to neste artiklene analyserer viktige trekk ved Reform 94. Per-Åge Gjertsen setter søkelyset på situasjonen for de elevene i videregående skole som ikke hadde rett til videregående opplæring før innføring av Reform 94. Reformen settes inn i en samfunnsmessig sammenheng, med vekt på sosialpolitiske og velferdspolitiske perspektiver. Den inkluderende videregående skolen oppleves av mange som en ekskluderende skole, hvor mange ungdommer slutter før de har oppnådd noen form for kompetanse. Gjertsen mener at det instrumentelle kunnskapssynet som preger Reform 94, vanskelig lar seg forene med en inkluderende videregående skole hvor verdsetting av og omsorg for den enkelte elev, må være sentralt. Han mener at det må stilles

spørsmål ved om ikke de grunnleggende premissene for skoleslaget må endres før målet om en inkluderende videregående skole for alle kan oppnås.

Lars Monsen skriver om skolens rolle i utdanning for et demokratisk samfunn. Han tar utgangspunkt i evalueringer av Reform 94. Monsen ser på forholdet mellom intensjoner om demokrati og samarbeid i nasjonale læreplaner og hvordan disse tolkes og brukes i det daglige samspillet i klasserommet. Han viser både til hva som menes med samarbeidslæring som metode og samværsform og til de erfaringene som er gjort i Oppland fylkeskommune med bruk av samarbeidslæring, for å fremme elevmedvirkning. Ut i fra de erfaringene som er gjort så langt, har en gode positive erfaringer i å endre rollemønsteret i klasserommet. Monsen legger vekt på at de positive erfaringene som en har oppnådd, har skjedd ved aktiv fylkeskommunal ledelse og nært samarbeid med lærerne.

Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) er blitt et politisk moteord i diskusjoner om skolereformer. Carl F. Dons drøfter de utfordringer skolen står overfor dersom IKT skal kunne endre undervisnings- og læringsformene. Han vurderer skolens rolle som kunnskaps- og verdiformidler i et samfunn som er på vei bort fra moderniteten. De samfunnsmessige endringene åpner for kontinuerlige diskusjoner om kunnskap, dannelse og læring. Dons viser til at lærerrollen er preget av autoritetskrise, kunnskapskrise og sosial krise. Han peker på at en konstruktivistisk læringsforståelse har fått fornyet aktualitet. Den nye teknologien til pedagogisk bruk i skolen krever grunnleggende omstillinger hvor det må foregå et samspill mellom pedagogikk, organisasjon og teknologi. Dons mener at reell omstilling krever at både elev- og lærerrollen defineres i forhold til disse faktorene samtidig.

Den siste artikkelen retter søkelyset mot universitetene. Knut H. Sørensen analyserer den pågående reformeringen av høyere utdanning i Norge. Den tar utgangspunkt i et forsøk på å diagnostisere masseuniversitets problemer, i første rekke med å gi en tilfredsstillende undervisning til en stadig større andel av ungdomskullene i en situasjon der staten forventer effektivisering. Forslagene til reform av høyere utdanning bygger på et tomt kvalitetsbegrep, en nedvurdering av faglig og studiemessig frihet og innføring av fabrikkmessige grep for å sikre økt gjennomstrømming og dermed billigere høyere utdanning. Dette lar seg gjennomføre fordi høyere utdanning er uten politiske allierte og universitetene er uten strategisk kraft. Norsk venstreside bryr seg heller ikke om dette.

I de senere årene synes den politiske diskusjonen om utdanningsreformer, spesielt innen høyere utdanning, i stor grad å ha vært ført på vikarierende premisser. Det blir lagt vekt på at læringen må bli mer «effektiv». Men hvilke kunnskaper skal innlæres? Den skjulte premissen synes å være at det egentlig ikke dreier seg om kunnskap i betydningen innsikt og forståelse, men om opplæring og opptrening, for ikke å si dressur, i *ferdigheter* som gjør arbeidskraften mer tjenlig for den globaliserte kapitalistiske økonomien. Hensikten

med dette nummeret av Vardøger er også å stimulere til en diskusjon om denne implisitte dagsordenen i debatten om utdanningsreformene.

Per-Åge Gjertsen og Gustav Karlsen